STATYSTYKA OPISOWA

Statystyka

Statystyka opisowa — Statystyka matematyczna

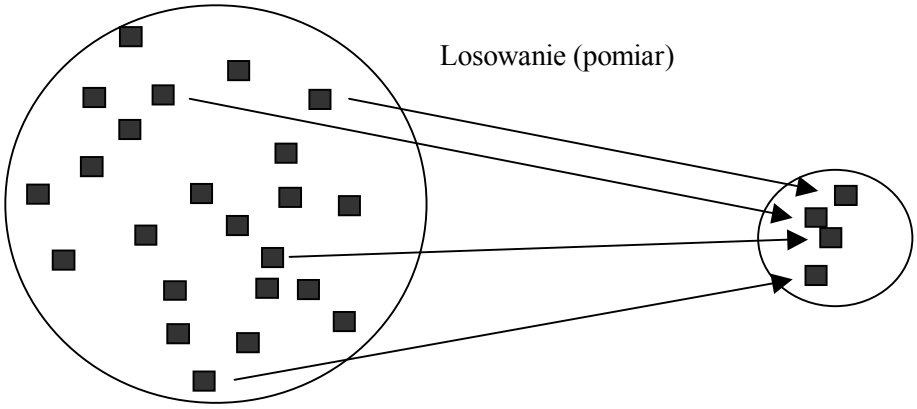

Populacja generalna (rezultaty potencjalnych pomiarów) — Próbka (rezultaty pomiarów)

Statystyka opisowa zajmuje się wstępnym opracowaniem wyników pomiarów (próbki) bez posługiwania się rachunkiem prawdopodobieństwa. Nie wyciągamy wniosków dotyczących populacji generalnej.
Niech $x_1, x_2, x_3,...x_n$ będzie próbką n-elementową. n – *liczność (liczebność)*. Parametry obliczone z próbki będą dalej nazywane statystykami.

1. Graficzne przedstawienie próbki: szereg rozdzielczy, histogram, łamana częstości

Rozstęp $R=x_{max}-x_{min}$

Klasy Dla próbek o dużej liczebności (n>30) elementy próbki grupuje się w klasach, tj. przedziałach o równej lub nierównej długości. Niech k oznacza ilość klas. Ile klas k przyjąć dla danej próbki? Można się kierować następującymi orientacyjnymi regułami:

$k \le 5 \lg(n)$ lub $k=1+3.32\ l8lg(n)$ lub $k=\sqrt{n}$

Zatem, gdy n=20, to k=4 ÷ 6, gdy n=40, to k=6 ÷ 8

Długość klasy $b \cong R/k$

Niech n_i – liczność i-tej klasy, a $\bar{x}_i$ środek i-tej klasy. Wtedy pary liczb $(\bar{x}_i, n_i)$ nazywamy szeregiem rozdzielczym. Graficzne przedstawienie szeregu rozdzielczego nazywa się histogramem.
Na osi poziomej histogramu – środki klas lub granice poszczególnych klas, na osi pionowej histogramu – liczności klas, *częstości (frekwencje)* $w_i=n_i/n$, lub $v_i=w_i/b$. Łącząc punkty o współrzędnych $(\bar{x}_1 - b,0),(\bar{x}_i, v_i)$ dla i=1,...,k, $(\bar{x}_k + b,0)$ otrzymujemy tzw. łamaną częstości.

2. Statystyki lokacji rozkładu

Średnia arytmetyczna $\bar{x}$ liczb $x_1, x_2, x_3,...x_n$ określona jest wzorem

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} x_i$$

Charakterystyczna własność średniej arytmetycznej: suma wszystkich odchyleń jest równa zero; $\sum_{i=1}^{n}(x_i - \bar{x}) = 0$.

Średnia geometryczna $\overline{g}$ liczb dodatnich określona jest wzorem

$$\overline{g} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^{n} x_i}$$

Średnia harmoniczna $\overline{h}$, różnych od zera liczb $x_1, x_2, x_3,...x_n$, nazywamy odwrotność średniej arytmetycznej odwrotności tych liczb

$$\overline{h} = \left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} \frac{1}{x_i} \right)^{-1}$$

Mediana (wartość środkowa) m_e – środkowa liczbę w *uporządkowanej* niemalejąco próbce (dla próbki o liczności nieparzystej) lub średnią arytmetyczną dwóch liczb środkowych (dla próbki o liczności parzystej).

Wartością modalną (modą, dominantą) m_0 próbki o powtarzających się wartościach nazywamy najczęściej powtarzającą się wartość, o ile istnieje, nie będącą x_{min} ani x_{max}.

Jeżeli w szeregu rozdzielczym najliczniejsze są obie klasy skrajne, to szereg rozdzielczy nazywamy antymodalnym typu U, a środek najmniej licznej klasy antymodą. Gdy najliczniejsza jest jedna z klas skrajnych, to szereg rozdzielczy nazywamy antymodalnym typu J.

Rozkład dwumodalny – gdy występują dwie jednakowo liczne i najliczniejsze klasy nie będące skrajnymi.

Rozkład jednomodalny, dwuwierzchołkowy – występują dwie najliczniejsze klasy, ale nie są jednakowo liczne i nie są skrajnymi.

Kwantyl rzędu q ($0<q<1$) – taka wartość x_q, przed którą (tzn.dla $x \le x_q$) znajduje się 100q % elementów próbki. Gdy q=0.25, 0.5, 0.75, to takie kwantyle nazywamy kwartylami. Gdy q=0.25 mówimy o kwartylu dolnym, gdy q=0.75 mówimy o kwartylu górnym. Kwartyl q=0.5 jest medianą.

3. Statyki rozproszenia (rozrzutu, rozsiania) rozkładu

Rozstęp R;

Wariancja s^2 średnia arytmetyczna kwadratów odchyleń poszczególnych wartości x_i od średniej arytmetycznej $\overline{x}$

$$s^2 = \frac{1}{n} \sum_{i-1}^{n} \left(x_i - \overline{x} \right)^2$$

Odchylenie standardowe $s = \sqrt{s^2}$

Odchylenie przeciętne d_1 od wartości średniej – średnia arytmetyczna wartości bezwzględnych odchyleń poszczególnych wartości x_i od średniej arytmetycznej

$$d_1 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} \left| x_i - \overline{x} \right|$$

Odchylenie przeciętne d_2 od mediany – średnia arytmetyczna wartości bezwzględnych odchyleń poszczególnych wartości x_i od mediany m_e

$$d_2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} \left| x_i - m_e \right|$$

4. Statystyki kształtu rozkładu

Momentem zwykłym m_l rzędu l próbki $x_1, x_2, x_3,...x_n$ nazywamy średnią arytmetyczną l-tych potęg wartości x_i

$$m_l = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} x_i^l$$

Zauważmy, że $m_1 = \overline{x}$

Momentem centralnym M_l rzędu l próbki $x_1, x_2, x_3,...x_n$ nazywamy średnią arytmetyczną l-tych potęg odchyleń wartości x_i od średniej arytmetycznej $\overline{x}$ próbki

$$M_l = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}\left(x_i - \bar{x}\right)^l$$

Zauważmy, że $M_1=0$, $M_2=s^2$.

Współczynnik asymetrii (skośności) g_1

$$g_1 = \frac{M_3}{s^3}$$

gdzie s jest odchyleniem standardowym. Dla rozkładu normalnego $g_1=0$. Gdy rozkład ma długi „ogon" dla wartości większych od wartości średniej, to $g_1>0$, gdy „ogon" występuje po stronie wartości mniejszej niż średnia, to $g_1<0$.

Współczynnik koncentracji (skupienia), kurtoza K

$$K = \frac{M_4}{s^4}$$

gdzie s jest odchyleniem standardowym. Kurtoza ma wartość 3 dla rozkładu normalnego. Gdy K>3, to rozkład jest bardziej skupiony („szpiczasty") niż rozkład normalny, gdy K<3, to rozkład jest bardziej spłaszczony niż rozkład normalny.

Współczynnik spłaszczenia, eksces g_2

$$g_2=K-3$$

Dla rozkładu normalnego $g_2=0$.

Współczynnik zmienności ν

$$\nu = \frac{s}{\bar{x}}\cdot 100\%$$

gdzie s jest odchyleniem standardowym.

Współczynnik nierównomierności H

$$H = \frac{d_1}{\bar{x}}\cdot 100\%$$

gdzie d_1 jest odchyleniem przeciętnym od średniej arytmetycznej.

5. Graficzne przedstawienie próbki: prawdopodobieństwo skumulowane, wykres ramkowy

Zakładamy, że prawdopodobieństwo uzyskani każdego elementu próbki n elementowej jest równe 1/n. Uporządkujmy próbkę według wartości rosnących.

Prawdopodobieństwem skumulowanym (dystrybuantą empiryczną) p(x) dla danego x nazywamy prawdopodobieństwo otrzymania wartości mniejszej lub równej x: $p(x)=p(x_i \le x)$ w próbce uporządkowanej.

Jednym z wielu sposobów graficznej prezentacji próbki jest wykres ramkowy, potocznie nazywany 'pudełkiem z wąsami' (ang. box-and-whisker plot), zaproponowany w 1977 roku przez J.Tukey'a. Rysujemy najpierw prostokąt, którego dolny bok jest kwartylem dolnym, a górny bok kwartylem górnym. Pozioma linia dzieląca prostokąt to mediana. Wąsy powstają z połączenia powstałego pudełka z krótkimi liniami poziomymi, narysowanymi dla kwantyla q=0.95 (górny wąs) i kwantyla 0.05 (wąs dolny). Na rysunku zaznaczyć można także inne wartości kwantyli (np. 0.01 i 0.99), jak i inne statystyki próbki, np. wartość średnią, ekstremalne wartości w próbce, itp.

PRZYKŁAD: Próbka 40. elementowa – utworzona za pomocą generatora liczb losowych, z rozkładu lognormalnego LND(4, 0.4) (Program MATHEMATICA)

48.4478	69.2368	21.6994	29.3819	65.3572
45.7823	55.4199	42.1859	47.8664	55.7535
87.1514	49.3306	37.5616	56.4771	26.8422
74.2661	51.3336	77.8302	40.1117	41.5877
55.8195	35.9834	67.6347	82.9544	42.1217
61.1744	35.7469	43.1695	48.9212	52.3768

```
63.7887     39.5142     153.613     98.6516     86.1010
30.4353     34.3459     39.4973     21.1369     91.6702
```

n=40, x_{min}=21.1369, x_{max}=153.613, R=132.476

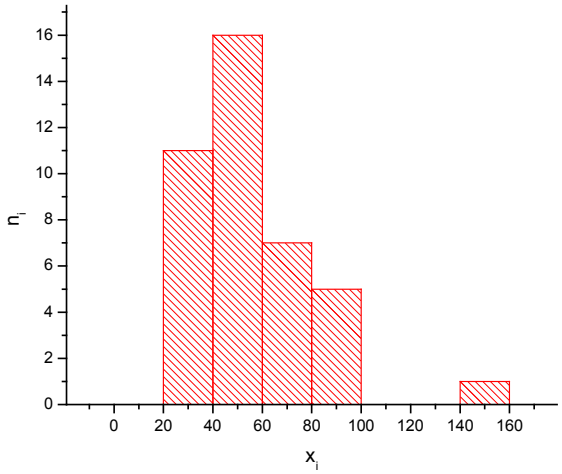

Rys. 1. Histogram próbki. Zaznaczono granice klas (na osi x) i ilość elementów w klasie (na osi y)

Statystyki lokacji rozkładu:

średnia arytmetyczna	$\overline{x}$ =55.2071
średnia geometryczna	$\overline{g}$ =50.5966
średnia harmoniczna	$\overline{h}$ =46.5614
mediana	m_e=49.1259
modabrak	

Statystyki rozproszenia:

wariancja	s^2=615.69
odchylenie standardowe	s=24.8131
odchylenie przeciętne od $\overline{x}$	d_1=18.2191
odchylenie przeciętne od m_e	d_2=12.5955

Statystyki kształtu:

moment centralny l=3	M_3=25213
moment centralny l=4	M_4=2.67679·10^6
współczynnik asymetrii	g_1=1.65037
kurtoza	K=7.06139
eksces	g_2=4.06139
współczynnik zmienności	ν=44.94 %
współczynnik nierównomierności	H=33.00 %

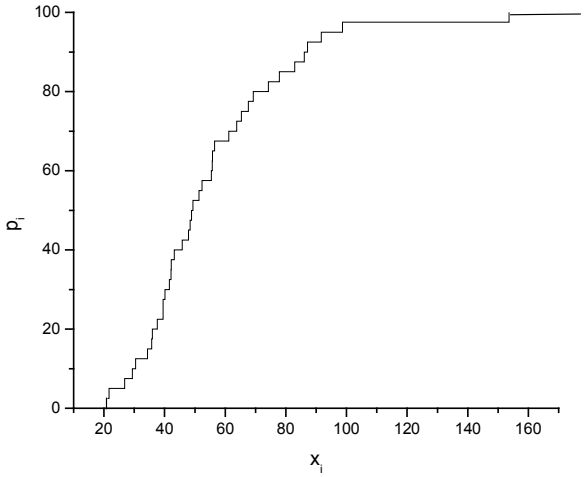

Rys. 2. Wykres skumulowanego prawdopodobieństwa p_i (x_i) [*wyrażonego w %]* tego, że znajdziemy w próbce wartość ≤x_i

Kwantyle:

kwantyl rzędu 0.01	21.1369
kwantyl rzędu 0.05	21.6994
kwantyl rzędu 0.25	39.4973
kwantyl rzędu 0.50	48.9213
kwantyl rzędu 0.75	65.3572
kwantyl rzędu 0.95	91.6703
kwantyl rzędu 0.99	153.614

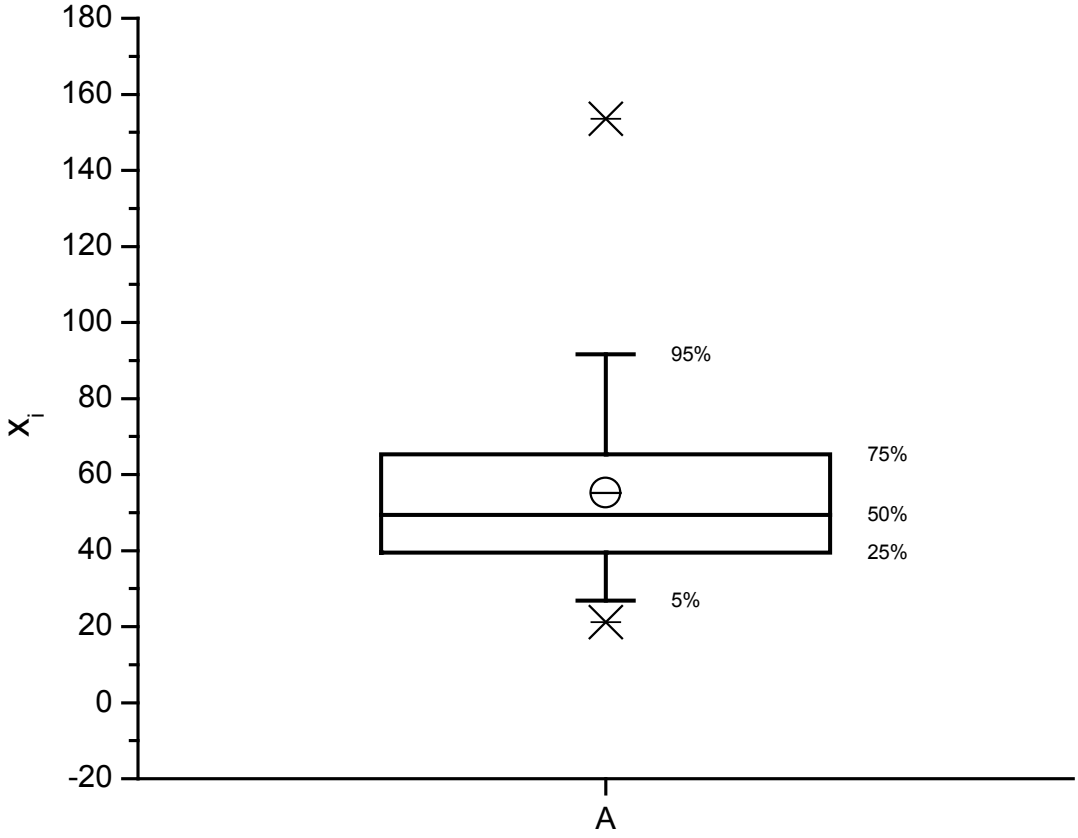

Rys. 3. Wykres ramkowy: wartość średnia (kółko z poziomą kreską), wartości ekstremalne (poziome kreski), kwartyle (pudełko), kwantyle 0.05 i 0.95 (wąsy), kwantyle 0.01 i 0.99 (krzyżyki)

Literatura:

W.Krysicki i inni, *Rachunek prawdopodobieństwa i statystyka matematyczna w zadaniach, część II: Statystyka matematyczna*, PWN, Warszawa 1995

J.Tukey, *Explanatory Data Analysis. Reading*, MA:Addison-Wesley, 1977

Eric Weissteins's World of Mathematics, http://mathworld.wolfram.com/